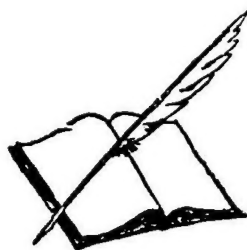

“ԶԱՐԹՈՆՔ, ԲԱՑԱՌԻԿ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ՝

ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԱԶԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՔԱՌԱՄՆԱՄԵԱԿԻՆ

ԵՒ «ԶԱՐԹՈՆՔ» ՕՐԱԹԵՐԹԻ ՔՍԱՆՀԻՆԳԱՄԵԱԿԻՆ

1962 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ, ՊԷՅՐՈՒԹ -

ՅԳԱՐԱՆ ԱՅԼԱՍ

ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԱԶԱՏԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԺՈՂՈՎԵՆ Ի ՎԵՐ

ԼԵՒՈՆ ԹԻԻԹԻՆՆԵՆ

Անկից ի վեր վարժուած ենք ցրօնքին... Վարժուած ենք մեր համրանքը դռնէլ աշխարհի չորս ծաղկունքն:

Այդպէս չէր առաջ: Հայոց աշխարհին 9/10-ըդին վրայ թիւ մըն էինք եւ երբ 1915-ի Մեծ Եղեռնը այդ թիւը կտորակեց եւ մեր երկրի այդ տարածութիւնը վերածեց անդոհական ամայութեան, վերապրողներուն համար սարսափելի էր համրանք հաշուելու գաղափարն իսկ, ոչ թէ Մոլորակին վրայ, ինչպէս այժմ, այլ բնիկ երկրի այդ աւերակներուն վրայ: Հայրենի հողին կառած, անհամար խորհակներու դէմ դնելով, մեր նախնիք, տեւելու եւ տեւելով՝ Հայրենի աշխարհ տեւական պահելու հրաշքը զործած էին, մինչեւ սերունդը՝ որ սպանդանոց տարուեր էր: Այդտեղ յաջորդող առաջին տարիներուն՝ Մեծ Պատերազմին լոցերը աւելի ծաւալեւ էին, բայց ռուսական բանակները 1916-ին ազատազրեւ էին մեր երկիրը, եւ սկսեւ էր սարկուիլ տեսարան մը, որ ջրհեղեղեան վաղորդայնի կըրկնութիւնը ըլլալ կը թուէր: Այն առն Վերջապէս սկսանք մեր Միացորդացը հաշուել, մեր համրանքը աւելի էր քան Նոյի Տապանէն ելլողներունը, աւելի էր՝ քան Հայկայ քաջերու 300-ը... և կ'ողջինք զոյատեւել, վերականգնել, հաւաքուիլ, մեր նոր կեանքը ձեւակերպել, դուցէ լաւագոյն իմաստութեամբ՝ որովհետեւ տառապանքը աւելի հասուն կ'ընծայէ միտքը:

Այսպէս է որ մեր Մնացորդացը ինքնահաւաքի պայքար մղեւ էր հինգ տարի... Անապատներու մէջ՝ հիւսնելով բայց տոկալով, բնիկ երկրի եւ կովկասի մէջ՝ ուղորդելով, կոտորելով եւ հաւատքով, Ամերիկայի եւ հին գաղութներու մէջ շարժումով, անձկութեամբ՝ բոլորս ալ կառնած Յոյսին:

Համրանքը թուել՝ կը նշանակէ միութեան ձգտիլ, վերակազմել: Գաղութներու մէջ Ազգային Միութեան շարժում սկսաւ, երկրի եւ կովկասի մէջ կազմուեցան Հայրենակցական Միութիւններ եւ Արեւմտահայ Համագումար, կիլիկիոյ մէջ՝ Հայկական Լէգէոնի

մուտքը:

Այն առն կը հաւատայինք մեր արդար դատին լուծման...:

Արեւմտահայ քաղաքական միտքը սկսաւ կազմակերպուիլ ձեռք առնելու համար իր ձախտադիրը: Արեւմտահայ երկու կուսակցութիւններ, Հայ Ռամկավար եւ Ազգ. Ազատական, այս հինգ տարիներու ընթացքին զործակցեւ էին ամենուրեք զոյատեւման պայքարին մէջ, մանաւանդ Երկրի մէջ, ռուսական բանակներու մուտքին համընթաց, վերաշինութեան և ապահովութեան կազմակերպութեան զծով: Անոնք է որ աղապին զիւցադն Անդրանիկի հետ՝ որ այդ անձկութեան օրերուն Հայու հողին կ'անձնաւորէր՝ նախաձեռնեւ էին Արեւմտահայ Համագումարին Երեւանի մէջ: Անոնք միասնարար գլուխ կանգնեցան, իրազործելու համար արեւմտահայ քաղաքական մտքի արտայայտութեան կոշտելիք Միութիւնը:

✽

Վերջապէս եկան գինադարը եւ Սեւրի դաշնագիրը...:

1920-ի Սեպտեմբերին, երկու կուսակցութիւնները իրենց Ընդհ. Պատգամաւորական Ժողովները գումարեցին Պոլսոյ մէջ, եւ որոշեցին միանալ: 1921-ին երկու պատգամաւորական Ժողովներու Համագումար հանդիսաւոր Ուլտին մէջ հիմը դրուեցաւ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան:

✽

Քառասուն տարիներ անցած են այն օրէն ի վեր:

Վերի տկնարկներով Զանացիներու քաղաքացի Մեծ Եղեռնէն վերապրող արեւմտահայութեան հոգեկան վիճակը, որպէս զի այսօր կարելի ըլլայ ըմբռնել մթնոլորտը այդ

պատմական համագումարին, եւ հասկնալ անոր նշանակութիւնը մեր քաղաքական մտքի վերամշակման տեսակէտով:

Վարժուած ենք այլեւս աշխարհի չորս ծաղկունքի զիրար զրտնելու, ...բայց այն առն, Ազգական Եւրոպայի անդամ էր այդ հաւաքը, առաջին անգամ էր որ տոնիքը կը ներկայանար մեր վիշտը եւ յոյսերը կարգաւոր իրարու աչքերուն մէջ:

Մեր նոր սերունդին համար զժուար է երեւակայել այժմ, թէ ինչ զգացումով է որ կը զիմաւորէինք զիրար Բերայի այդ աղումներն մէջ խառնուած պատգամաւորներ Երեւանէն, Կիլիկիայէն, Ամերիկայէն, Եւրոպայէն, Եւրոպայէն... Այդ սրահին եռուղեքին մէջ միացաւ գաղափարականով իրարու հաղորդուողները այս հինգ տարիներու ընթացքին անօրինակ փորձութիւն եւ փորձառութիւն տարած էին: Անոնք իրաւամբ կը խորհրդանշէին արեւմտահայ վերապրումը, որովհետեւ տառապանքի եւ պայքարի մէջ հասունցած խորհողութիւն մը կը ներկայացնէին, ձերբազատուած՝ անցեալէն որմէ սակայն չէր խղում, ժիթ. դարու «կովկասեան Ռոմանթիկիզմին» կառնած «Փանջնոններ» եւ «Այա Նազարներ» սերունդը՝ հակառակ Մեծ Աղէտին:

Իւրաքանչիւրս ունէինք ողորդական մը, պայքարի հեւք մը, վերապրումի հրաշք մը: Ունէինք մեր մեռելներուն կտակը, անոր վրայ երդուելու համար, թէ այլեւս նրա իրական պիտի ըլլար մեզի համար ամէն բանէ առաջ, մեր Ժողովուրդին կեանքին պատասխանատուութիւնը, անոր ծառայելու սկզբունքով: Այդ պնով է որ կրնար կեանք առնել մեր զերեկմաններուն վրայ տարածուող երազը...:

✽

Նորակազմ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան կեդր. Վարչութիւնը զործունէութեան կը ձեռնարկէր անձկալի օրերու մէջ: Դաշնակիցներու յաղթանակէն յետոյ քաղաքական հակամարտութիւնները դանդաղ պատակաւ էին, մեր դատին լուծումը չէր հետաքրքրեւր այլեւս յաղթականները,

որոնցմէ իւրաքանչիւրը այժմ կը օտար երկրոսն թշնամին սիրաշահի:

Պոլիս հաստատուած մեր Կեդրոնական Վարչութիւնը կը հրաւիրէր իշխանաց կողմէն երկրոսն իրն փրօթի լինելու համար (այս օրերուն) մէջ, Ռ. Ա. Կուսակցութեան ընդդէմ: Պատգ. Ժողովը նոյն կազմով: Մէկ տարուան մէջ լսող զէպերը պատահած էին...: Սեւրի դաշնագիրը ջուրը խնկած էր, Երեւանի մէջ իշխանութիւնը ձեռք առած էր լեւինի կուսակցութիւնը, ընդհանուր ժողովուրդին ապահովութիւնը հաստատուելով՝ իր ընտանի պաշտպանին, ուստի ժողովուրդին կողմէն անկողնուած, այդ պաշտպանութենէն զերեւելով թշնամիներէ եւ ներքին անկողնուածներէ պաշտպանուած, կողմէն հայաստանէն մնացեր էր 12,000 քառ. քմ. խեղդիչ «տարածութիւն» մը միայն, թուրք բանակին սպանողներէն տակ: Այդ «տարածութիւն» կը վերածուէր 30,000 քառ. քմ. ի, որուն վրայ խաղաղ եւ ապահով, երկրի ժողովուրդը պիտի կրնար ալիւս դարձանել իր վէրքերը, ներքին իշխանութեան, երկրի ծաղկեցնել, նորոգ ստեղծել՝ յեղափոխութեան նոր խոյանքին մէջ՝ այն մեծ ժողովուրդին՝ որուն յանձնը էր իր ճակատագրի համար տարի առաջ: Այս օր, հոն ալ կը տօնեն քառասունամեակ մը, որ ճշմարիտ յարութեան քառասունամեակը կը հանդիսանայ՝ հայ ժողովուրդին:

✽

Իշխանաց այդ փոքրիկ կողմին մեր ընդդէմ: Պատգամատրական Ժողովին մէջ, մեր բոլոր յուսարարութիւնները հաստատուեցան, եւ քաղաքական յատկատեսութեամբ ըմբռնուեցաւ նշանակութիւնը հայ քաղաքական եւ պետական վերածնունդի այդ իրողութեան, որուն պէտք էին դառնալ աչքերը: Այլեւս մեր արդար ակնկալութիւններուն հանդուանը կը վերածուէր աշխարհացոյցի միասնացողի, եւ մեր անմիջական ճիշդ կ'ուրուագծուէր՝ Ազգայնապայմանութիւնը:

Այսօր, հայ իրականութեան զուգընթաց այս երկու քառասունամեակները իրողութիւն մը կը յուսաւորեն, որմէ կ'ապացուցուի, որ մենք ճիշդ եւ հեռատես ուղիղ-

ութիւն մը որդեգրեմ էինք Սովետական Հայաստանի հանդէպ, անկախ մեր ընկերային բարեշրջական ըմբռնումներէն:

Այս տարի երբ կը տօնենք Ռաֆայելար Ազատական Կուսակցութեան 30-ամեակը, եւ յետահայեաց ակնարկ մը կը նետենք անոր բոլորած գործունէութեան շրջանին վրայ, կրնանք պահանջուած կուսակցութեան հաստատել թէ, ան զոնէ իր գլխաւոր առաջադրութեան մէջ՝ առաջադրութիւն՝ որ իր կազմութեան ղեկավարական խաբիսին էր եղած, կրցած է իրականութեան շարժում, յարատեւել զժողովին պայմաններու մէջ: Ներշնչել արեւմտահայ ժողովուրդին քաղաքական հասունութեան եւ իրատեսութեան ոգի, որոնց չգոյութիւնը մեղադրուողէն անհախճածաց Աղէտին: Կը յուսայինք, եթէ մեր երկրի զարգացումը, այդ ոգիով կոնք քաղաքական պետականութիւն: Վերածնունդնք ցրօնքի: Յարատեւելով այդ ուղիղութեան մէջ՝ կրնայինք ապահովել ազգայնապայմանութիւնը, որովհետեւ այդ ոգիով միայն մեր ցրօնքը կրնար դուստր եւ իրատես դատողութեամբ շարժիլ աշխարհիս չորս ծագերուն, եւ իր ազգային դադարաւորականին մնալ հաւատարիմ:

Ջանացինք դրական քաղաքական մտածողութիւն մշակել արտահայութեան մէջ, երբ ան ընդհանուր վերածնունդ, որովհետեւ անոր պէտք ունէր իր դադարեցնելուն մէջ, հանդէպ զինք հիւրընկալող երկրներուն, անոր պէտք ունէր աշխարհի այս յարատեւող անհանգստութեան, փրօթականութեան եւ վտանգներուն մէջ, որովհետեւ անոր պէտք ունէր իր յոյսերուն յարատեւութեան եւ իր ճակատագրին հանդէպ իր հոգեկան հակադրեցութեան համար:

Այս ուղիով պայքարեցանք հետադին ամբողջարարութեան մը չարիքներուն դէմ, որ այս երեցս տարայիր ժողովուրդին մէջ մշտնջենաւորել կը ջանային Աղէտէն առաջուան շարժը, որ կողմէն հայ հին գործիչներուն ներմուծած «ռոմանթիզմ» էր, չափի եւ իրողութեան մերժում: Ուղեցինք ըմբռնել եւ ըմբռնել ընծայել, առաջին օրէն, հայրենի քաղաքական վերածնունդի եւ պետականութեան նշանակութիւնը, որ այսօր քառասուն տարի վերջ կը հաստատուի իրողութիւններով, երբեմն անյու-

սալի իրողութիւններով: Ջանացինք առաջնորդել եւ պահպանել՝ պաշտպանելով այն բոլոր տարրերն ու հաստատութիւնները՝ սկսելով Հայոց Եկեղեցիէն եւ անոր միասնական Աթոռէն՝ Սփիւռքի սպարապահական հիմնական խաբիսները եւ ազգային միասնականութեան ըմբռնումը:

✽

Անշուշտ կրնանք ըսել որ մասամբ յաջողած ենք եւ մեր ուղիղութիւնը իրեն հետեւող ունի ընդհանուր լայն հաստատում, որովհետեւ առանց այդ իրողութեան՝ կործանած պիտի ըլլային այդ խաբիսները: Անոնք կանգուն են հաւատարմութեամբ ինքնակործան զրահներու, այս քառասուն տարինքուն ընթացքին: Չէինք կրնար անշուշտ ամէնքը առաջնորդել ողջմտութեան եւ քաղաքական հասունութեան, արժէքներու ճիշդ գնահատութեան. մեր ճիշդ կը շարունակուի, քառասունամեակ մը տօնել՝ հանդուան մը հաստատուել է, զէպի յոռաջ ընթանալու ճամբուն վրայ:

Սխառ պէտք է դատենք մենք զմեզ, եթէ որեւէ տկարութիւն, որեւէ պակաս նշմարելի մեր վրայ, պէտք է մենք մեր առաջադրութիւններով զմեզ դատարարական լաւագոյնս ներկայանալու համար ժողովուրդին:

Պէտք է գիտնալ որ ճահիճները չենք կրնար կենդանի ջրի վերածել: Ինչ որ կայ մեր Սփիւռքին մէջ ժամանակավրէպ, կազմալուծիչ, քայքայող՝ ճահճացած եւ մեռած ջրի հանգոյն է, եւ անկէ յոյս չկայ: Բայց այդ իրողութիւնը թոյլ կու տայ այս ժողովուրդին՝ լաւագոյնս դատելու մտքի հասունութեան եւ հոլովոյթի այն ուղին, որմէ անցած է քառասուն տարիէ ի վեր մեր ներշնչումին:

Դեռ ունինք շատ ճամբայ կրտրելիք, յարատեւ ճիշդով, մինչեւ որ մեր ցրօնքը եւ «սփիւռքի» ողիսականը վախճան դառնան, մինչեւ որ հասնինք մեր արդար ակնկալութիւններուն դուռը, մինչեւ որ Մեծ Եղեռնով ծայր տուած խորշակչի դուռը ելլենք, մինչեւ որ թափառական հայը իր պապերու երկրորդ դառնայ, ուր կը ծաղկի, կը բարգաւաճի, կ'ուճանայ Հայոց տէրութիւնը, եւ ուր Արարատի պաթէն ծաղող արեւը կը լուսաւորէ մեր ճամբան:

(ԼՊԳՄ)